

Два чуждоземни вида девесил в България – красиви, но опасни

Владимир Владимиров, Александър Ташев, Николай Ташев

Когато тези процеси се случват по естествен път, те обикновено протичат бавно и постепенно. Това, което особено привлича вниманието на учените и природолюбителите сега, е

значително увеличеният брой на видовете и все по-големите разстояния, на които се осъществяват тези инвазии. Несъмнено, човекът със своята дейност е основната причина за това. Например, при растенията днес съзнателно или несъзнателно се пренасят голям брой видове за различни нужди на човека – храна, за декоративни цели, като технически растения, за горскостопански цели и др. Семена от плевелни и рудерални растения се пренасят случайно като примес към други растения; семена и плодове на някои видове се пренасят полепнали по транспортни средства, по

През последните години все по-голямо внимание обръщаме на биологичните инвазии – интересен феномен, който винаги е съпътствал еволюцията на живота на Земята. Той е свързан с естествения стремеж на видовете организми да завладяват нови територии и да разширяват ареала си.

обувките и грехите на туристи, чрез селскостопанска техника и т.н. По-голяма част от тези пришълци, пренесени и попаднали в нови територии, не успяват да се приспособят към новите

условия на средата и загиват. Част от видовете обаче оцеляват, приспособяват се към новата среда и започват да разширяват територията на своето разпространение, конкурирайки се с местните. Видовете, които са особено успешни в тези процеси, постепенно се превръщат в заплаха за местното биологично разнообразие – конкурират и изместват местните видове растения, променят състава и структурата на растителните сообщества и др., а понякога вредят на стопанските дейности – земеделие, горско стопанство, опасни са дори и за здравето на човека.

Владимир Владимиров е завършил Биология в СУ „Св. Климент Охридски“ през 1995 година. Доцент в Института по биоразнообразие и екосистемни изследвания към Българската академия на науките. Научните му интереси са в областта на таксономията и биосистематиката на семенните растения, ендемизъм, опазване на растителното разнообразие, инвазивни чужди видове. Автор е на повече от 170 научни публикации.

Всички те се наричат „инвазивни чужди видове“. Изучаването и ефективното управление на нежеланите инвазии са ключови за опазването на биоразнообразието и стабилността на екосистемите, както и за предотвратяването на значителни икономически загуби или на проблеми за здравето на хората.

Съвсем наскоро, през 2017 г. в България бе установен интересен чужд вид – Мантегазианов (Гигантски) гевесил (*Heracleum mantegazzianum*, сем. Ариасеае – Сенниковцветни). Растенията бяха намерени за първи път в гр. София, кв. Люлин с помощта на любители на ботаниката и това е добър пример за възможностите на „гражданската наука“ – участието на гражданите в събирането на научни данни и наблюдения в сътрудничество с професионални учени и

институции. Индивидите впечатляваха с безспорните си декоративни качества – едри размери на цялото растение и листата, огромни и много атрактивни сенниковидни съцветия.

Heracleum mantegazzianum Sommier & Levier е тревисто, краткоживеещо, монокарпично растение (обикновено загнива, след като даде плодове). Стъблата са 1 – 3 м. високи, разклонени в горната си част, влакнести. Листата са едри, 60 – 120 см., дълбоко двуйно тригелно наделени, влакнести отдолу. Съцветията са сенниковидни, обикновено 2 – 6, леко изпъкнали. Върхният сенник достига 50 – 60 см. в диаметър и има 50 – 120 първични лъчи. Венчелистчетата обикновено са бели. Плодовете са елиптични. Растенията имат силна и специфична миризма, която се усеща дори от разстояние.

Heracleum mantegazzianum, гр. София
Снимки: авторите

Александър Ташев е професор в Лесотехническия университет в София. Преподава дисциплините Ботаника, Медицинска ботаника, Опазване на флората и растителността, Опазване на растителното разнообразие и др. Научните му интереси са в областта на опазването на флористичното и растителното разнообразие, защитените територии, лечебните растения, денрофлората, инвазивните чужди растения и др. Автор е на над 350 научни публикации

Цъфти през юни – юли, плодоноси през август – септември. По време на цъфтеж силно привлича пчелите.

По-късно, през 2022 г., бе открито още едно находище на Мантегациановия девесил в планината Витоша, в района на хижа „Балканити“. Мантегациановият девесил естествено е разпространен в западните части на Кавказ.

Интересът към проучването на инвазивните чужди видове в страната доведе скоро след откриването на Мантегациановия девесил до откриване на още един чуждоземен вид от същия род – Сосновскиев девесил, *Heracleum sosnowskyi* Manden.

Heracleum sosnowskyi Manden. също е краткоживеещо, монокарпично растение. Стъблата са 1.5 – 3.5 м. високи, разклонени в горната си част, влакнести. Листата са последователни, 60 – 120 см., дълбоко наделени в различна степен, обикновено два пъти триделно наделени, влакнести отдолу. Съцветията са сенниковидни, обикновено 2 – 6, леко изпъкнали. Връхният сенник достига 50 – 60 см. в диаметър и има 50 – 120 първични лъчи. Венчелистчетата обикновено са бели, по изключение бледорозови. Плодовете са елиптични. Растенията имат силна и специфична миризма, която се усеща дори от разстояние. Цъфти през юни – юли, плодоноси през август – септември. Във време на цъфтеж силно привлича пчелите.

Heracleum sosnowskyi край картофена нива, с. Борино

Сосновскиевият девесил е естествено разпространен в централните и източните части на Кавказ. В България видът вече е установен в няколко находища – при с. Борино в Западни Родопи, в долината на р. Вьча около Тешел и в Буйновското ждрело в Средни Родопи, в с. Мирково в Софийски район и в с. Коуловци в Дунавската равнина.

Мантегазиановият и Сосновскиевият девесил са много близки по морфологични белези и разграничаването им понякога е много трудно дори и от специалисти. В България имаме няколко естествено срещащи се видове девесил. От местните видове, морфологично най-схожен е Мъхнатият девесил, *Heracleum verticillatum* Рапчић, който се среща край планинските потоци в Западна и Средна Стара

планина, Осоговска планина, Беласица, Славянка, Пирин, Рила, Западни и Средни Родопи, между 1000 и 2000 м. н. в. Този вид най-лесно се разграничава от двата чуждоземни вида по време на цъфтеж – има значително по-дребно върхно сенниковидно съцветие, което достига обикновено до 30 см. в диаметър (50 – 60 см. диаметър при чуждите видове) и по-малък брой първични лъчи във върхния сенник, около 30 – 50 (50 – 120 при чуждите видове).

Мантегазиановият и Сосновскиевият девесил, макар и тревисти растения, достигат огромни размери и, попаднали в естествените и полуестествените тревни съобщества у нас, коренно променят състава и структурата на тези съобщества, като по този начин

H. mantegazzianum, лист

H. sosnowskyi, лист

застрашават местното биологично разнообразие.

И двата вида имат огромен репродуктивен потенциал. Броят на плодовете в крайните сложни сенници варира от 2100 до 4500. Като се има предвид, че всяко стъбло обикновено носи 3 – 5 странични сложни сенника, макар и по-малки от крайния, броят на семената на растение може да бъде над 20 000. Има литературни данни за до 100 000 семена на растение.

И двата вида **застрашават човешкото здраве**. Те съдържат особена група химични съединения – фуранокумарини, които се активират под действието на слънчева/ултравиолетова светлина. При контакт с човешката кожа и при ултравиолетово лъчение тези вещества причиняват изгаряне на кожата. По време на проект „*Моделиране на потенциалното разпространение на инвазивните чужди видове *Heracleum sosnowskyi* и *H. mantegazzianum* в Източна Европа*“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ (Договор КП-06-РУСИЯ/4 от 11.12.2020 г.) бяха проведени разговори с местни хора от с. Мирково (общ. Мирково) и с. Коиловци (общ. Плевен) и се установи, че периодично има случаи на кожни дерматити. Най-честите причини за кожните изгаряния са опитите за почистване на едроразмерни растения от девесил през летните месеци без носенето на защитно облекло поради високите летни температури. За разлика от това, в с. Борино (общ. Борино) не бяха съобщени случаи на кожни дерматити, което най-вероятно се дължи на по-високата надморска височина и културните традиции на местното население да извършват селскостопанските дейности в облекло, което покрива всички части на тялото.

Д-р Николай Ташев е завършил специалностите „Алтернативен туризъм“ и „Стопанско управление“ в Лесотехническия университет в София. Интересите му са в областта на устойчивото развитие на туризма, като вниманието му е концентрирано в района на Средни Родопи. Автор е на над 40 научни публикации в сферата на ботаниката и туризма.

Поради заплахата за местното биологично разнообразие и за здравето на хората, *Heracleum mantegazzianum* и *H. sosnowskyi* са включени в Списъка на инвазивните чужди видове, които засягат Европейския съюз към Регламент (ЕС) 1143/2014 на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2014 г. относно предотвратяването и управление на въвеждането и разпространение на инвазивни чужди видове. Съгласно този Регламент страните – членки на Европейския съюз са задължени да предприемат мерки за ликвидирането на видовете от списъка или ограничаването им в отделни находища, без да се допуска по-нататъшното им разпространение.

*Инвазия от *Heracleum sosnowskyi*, с. Борино, Западни Родопи*

Въпреки отрицателните въздействия на двата вида *Heracleum*, те могат да имат и някои положителни приложения, напр. те са изключително ефектни декоративни растения. Това е и една от причините за първоначалното им въ-

веждане в Европа – като декоративни растения в ботанически градини. Красиви, но опасни! Експозициите с растения от двата вида винаги са придружени с предпазна табела да не се докосват растенията! ■